

Tal vid Svenska Akademiens fest, den 7.4 2021

Ärade gäster, bästa festfolk

Jag tackar Svenska Akademien för priset,

jag tackar min förläggare Päivi Paappanen, min översättare Janina Orlov och

i synnerhet min förlagsredaktör Harri Haanpää, som jag har samarbetat med i 40 år.

Jag tackar slutligen alla som har ledsagat mina böcker ut i världen.

Jag började skriva under de första åren på 1980-talet för jag ville bli hörd och jag ville dryfta frågor som upprörde mitt sinne. I mina texter gav jag röst åt marginaliserade storstadsungdomar och glesbygdens unga, sådana som jag själv.

Jag är född i Tornedalen nära den svenska gränsen i en liten by vid älven. Naturen spelar en central roll i alla mina romaner, den har ända sedan barndomen varit mig kär och nära. Uppvuxen på en bondgård mitt i skogen har jag liksom fötts och rotat mig som en del av naturen.

För några år sedan återvände jag efter decenniers bortavaro till min hemby. Det var höst och jag beslöt mig för att plocka svamp i den välbekanta skogen på andra sidan sjön. Medan jag rodde dit undrade jag över hur min barndoms klara vatten hade blivit så grumligt.

Väl framme steg jag iland. Ännu på 1970-talet hade jag strövat otaliga gånger i urskogen som växte nära stranden, och som förblivit orörd av människohand i flera hundra år. Jag kunde gå barfota på den mjuka marken som var täckt av mossa, beundra furor med tjocka stammar som sträckte sig mot höjderna, och vid sidan om dem granar och torrakor som hade skådat många slags tider. Efter ett smalt område med träd insåg jag att den gamla skogen hade försvunnit.

Framför mig låg ett förfärande kalhygge. De värdigt åldrade träden var fällda till sista stam. Markytan såg ut som efter artillerield. Jag gick chockad runt i det apokalyptiska landskapet, där bräckliga tallplantor här och var spretade mot himlen. Stormen hade

fällt en del av plantorna, på andra hade älgar gnagt av topparna. Jorden var våldtagen, öde och tom. Fåglarna sjöng inte och inga fjärilar flög.

Genom avverkningsområdet löpte två meter djupa diken och i dem strömmade kärrvatten som tjocknat av humus. På min väg tillbaka till båten räknade jag ut att avståndet mellan dikena som tätast var tjugofem meter. En blick på det jämna flödet ut i sjön var nog för att inse varför vattnet inte lämpade sig för bad.

Jag återvände till min stuga med tom bärhink och började grubbla över varför människan som ju anser sig vara förnuftig förstör sin egen livsmiljö på det här viset. Jag tänkte på mina farföräldrar som var födda på 1800-talet. De visste av erfarenhet att människan bara ska vidröra naturen på sätt som bevarar den för kommande generationer. Trots att de inte hade kunskap om naturen som byggde på vetenskaplig forskning, begrep de att utan arternas mångfald finns inte heller människan. Skogen gav dem frisk luft att andas, byggvirke för hus och boskapshägn, ved för att klara sig genom vintern, bär och svamp för att hålla skörbjuggen borta. Skogen erbjöd tillflykt, när livet i den lilla byn blev alltför ångestladdat, och den lugnade sinnet när kaamos – polarnattens mörker sänkte sig. Skogen var helig och man var också rädd för den. I skogen rörde man sig lugnt med respekt för varje växt, ja till och med för varje trädgren.

Jag tänkte också på den europeiska civilisationsberättelsen som skapats under kolonialismens tidevarv. På människan som skryter med sitt överlägsna intellekt, men som har förlorat den för livet nödvändiga kontakten till naturen och det som är heligt. Jag tänkte på hur enormt effektiv och utbredd vår art, som tillhör gruppen människoapor, faktiskt är. Vi vill övervinna ”varje hinder och utmaning som står i vår väg”, kosta vad det kosta vill. Vår barnsliga tro på teknologins oändliga möjligheter att hitta lösningar för allt – till och för den pågående ekokatastrofen och vågen av utrotning. Vår ovilja till förändring av våra levnadsvanor och att avstå från det förnuftsvidriga mantrat om fortsatt tillväxt.

Människans rådbåkade förhållande till naturen föranledde mig också att skriva min nya roman som utkommer hösten 2021 med titeln Väylä (prel. Älven). Berättelsens huvudperson är en trettonårig flicka, som när Lapplandskriget eller det så kallade

”tyskkriget” bryter ut 1944 flyr tillsammans med några andra barn och boskap till Sverige. En lång och mödosam vandring slutar som för så många andra i flyktingläger. Ett år senare återvänder hon med sin boskap till ruinerna av sin hemby, till den brända jorden, där man måste bygga upp allt från början.

Trots att romanens ramverk är historiskt, motiverades mitt skrivande av dagens brännande frågor. Hur förmedlar man erfarenheter av flyktingskap och lottlöshet med litterära medel? Hur skriver man människan på nytt, hennes plats i naturen och bland andra arter? Hur finner man en levande förbindelse till de lager i vår existens, som den människocentrerade modernismen med tragiska påföljder har förlorat under de senaste seklerna? Hur bänder man det litterära berättandet till att avslöja den enkla sanning som vi så länge envetet har förnekat: Naturen behöver inte människan, men människan behöver naturen för att leva.

I början av mitt anförande berättade jag att jag började skriva för fyrtio år sedan, av tvånget att tala. Jag skriver fortfarande, för detta tvång har inte släppt taget. Förstörelsen av skogarna gjorde att jag redan som ung anslöt mig till miljörörelsen och verkade som naturaktivist. Skogsmarkerna, den vilda naturen, terräng som lämpar sig för utflykter, haven och insjölandskapen, stadsnaturen och storstädernas ödetomter lockar mig fortfarande.

År 2021 står det klart att det är dags att återbörda Homo Sapiens till hennes ekologiska hemvist. Vi är helt enkelt tvungna att vänja oss av med vår egocentricitet och girighet, och leta efter en ny balans med vår ekologiska livsmiljö.

Prissumman Svenska Akademien har tilldelat mig kommer symboliskt att leva länge. För pengarna har jag köpt gammal skog i min födelsestrakt i Tornedalen. Där hittar fåglarna även i fortsättningen bra botråd och de vilda djuren kan vila i lugn och ro. Skogen har nu blivit ett privat naturskyddsområde, som kommande generationer inte får röra vid. Det får leva sitt eget naturliga liv i skydd för människan. Jag har döpt detta fridlysta område till Svenska Akademiens skog.

Jag önskar att varje åhörare, som kanske planerar att placera sina pengar i börsaktier, i stället skulle köpa gammal skog och omvandla den på lämpligt sätt till naturskyddsområde. Vi behöver också förändra våra levnadsvanor radikalt, såväl inom vår politiska kultur som i vårt ohållbara vanetänkande när det gäller att förstå framtid, utveckling och tillväxt. Också litteraturen måste förändras eftersom den moderna, västerländska kulturen och konsten står inför aldrig tidigare skådade omvälvningar, och är kanske småningom på väg att lämna världshistoriens scen helt och hållet

Svenska Akademiens pris är för mig ett viktigt erkännande och det sporrar mig att fortsätta på den väg jag valt. Trots att den globala pandemin har förorsakat ofantligt lidande och död, innebär långsamheten som den har fört med sig också en positiv förändring. Vi har upptäckt att vi kan resa där vi befinner oss – ströva i naturen och stanna inför böckerna. Det virus som bromsar upp världens funktionella maskineri innebär också en möjlighet att ändra vår livsstil.

TACK!

svensk översättning av Janina Orlov